

priopćenje

UDK 726:72.01

PRISTUP SAKRALNOJ ARHITEKTURI PROTURJEČJE MOGUĆNOSTI

Nenad FABIJANIĆ, Zagreb

Ovaj je zapis fragment sjećanja i iskustva pisan aposteriori i baziran na tezama predstavljenim na predavanju održanom 29. siječnja u okviru XLIV. Teološko-pastoralnog tjedna (Crkva i likovna umjetnost), pa je preciznost doslovnog opisa sadržaja predavanja i ilustriranih primjera upitna, ali za cilj ovog teksta i nevažna.

Namjera mi je bila prikazati svrhovito složen kolaž arhitektonskih primjera, služeći se osobnim i tuđim citatima koji su u kratkom vremenu trebali ilustrirati i potvrditi impresiju i osobnu preferenciju kroz arhitektonski, individualni pogled na recentnu sakralnu arhitekturu kod nas i u svijetu, na ideološko u njoj, na suvremenost i na apstrakciju tj. na elementarno i bitno u komponiranju, oblikovanju i, prije svega, koncipiranju suvremene sakralne arhitekture. Slike su ilustrirale selektirane primjere arhitekture i ambijente, a sve rečeno oslanjalo se na dilemu, na osobno iskustvo, projekte i realizacije. To je jedini način prezentacije autorske profilacije koja određuje individualni kreativni doseg s namjerom provokacije suprotnih ali i podrške istovjetnim ili sličnim pogledima. Formiranje i očitovanje estetskog senzibiliteta provocira pitanje o prihvaćanju i prepoznavanju odabrane umjetnosti u vremenu. Nužan uvjet za razumijevanje teme o kojoj je riječ, naravno, podrazumijeva široku opću kulturu i naobrazbu, znanje i afinitet za povijest i umjetnost, za arhitekturu i njeno prepoznavanje u vremenu, u društvenom, duhovnom i intelektualnom realitetu.

Moguća parafraza teze I. Šebalja o slikarstvu, translatirana na arhitekturu glasila bi:

»Arhitektura povijesti. Tradicije. Spoj iskustva »velikih, starih majstora« i njihovog djela rađao je sve dublju i sve bolju i složeniju arhitekturu, ono što nije slučaj u suvremenoj arhitekturi! Tu nema iskustva. Koja iskustva? Mi ne stojimo pred iskustvima koja pomažu da bismo radili, brže, bolje, jače... Kao što su oni imali sreću u toj starijoj arhitekturi.

Smatrati taj period prošlih vremena i dometa sretnim podrazumijeva današnje vrijeme i metode traženja i eksperimentiranja nesretnim, što je, naravno, u problemskom propitivanju suvremenosti najčešće moguće i izvjesno, ali obavezuje imanentno zadovoljstvo i postojanje individualiteta što implicira prisutnost intelektualno-kreativne slobode s jedne i stalnost sumnje ili nerazumijevanja s druge strane.

Crkve su bile sjevremeno mistične, ekstremno predimenzionirane za svakodnevno korištenje, a čovjek u njima prisutan kao individualitet s imanentnim nesporazumima i životnim dilemama.

Veliki, antologijski primjeri svjetske sakralne arhitekture ne veličaju život i prolaznost, nego ga relativiziraju, slave vječnost i duhovnost. To su prostori i hramovi civilizacijskog iskustva i graditeljski dometi u kojima nam se čini kao da smo već bili ovdje, rijetko iskustvo objave arhitekture kao fenomena s kojim se valja i može suočiti.

Arhitekti i umjetnici – »specijalisti« za projektiranje i opremanje sakralnih zdanja danas najčešće preuzimaju nužne »funkcionalne uvjete«, referiraju se i ograničavaju na pitanja koja su najviše vezana na pastoralni rad Crkve i liturgije. Uspostavljaju kontinuitet nekad odživljenom »srednjovjekovnom« metodom koristeći dekorativni, eklektički pastiš, deskripciju i narativnost. Tu im najčešće završava projektantski trud, a time se otkriva površni i labilni profesionalni autoritet.

Spektar problema polazi od suvremenog ozračja stanovite napetosti Crkve i likovnosti, preko zamršenih razloga koji su u teologiji rađali ikonoklastičke stavove, do raščlambe žalosnih primjera preplavlivanja neumjetničkim i kičastim u uređivanju crkvenih i liturgijskih prostora, u uporabi predmeta i oblikovanju crkvenog vjerničkog duha.

Stoga, tumačiti arhitekturu paralelama iz prošlih vremena i pozicija može biti efektno, literarno atraktivno ali teoretski i praktično često manipulativno i s lošim rezultatom. Isto tako, pokušaj usporedbe s uzbudljivim sferama ostalih, pa i uvjetno srodnih umjetnosti, sadrži dimenziju nespretnosti, poopćene manipulacije zbog različite percepcije i djelovanja na čula. Npr. arhitektura nije glazba. Vrijedi i obrnuto. Zakonitosti i svrha nastanka likovnih umjetnosti – slikarstva i skulpture, također su sasvim različite.

Postavlja se pitanje temeljnih sadržajnih pretpostavki koji definiraju temu iskrenog arhitektonskog pristupa i predodređuju izraz. Da li arhitektura nastaje isključivo po sebi i svojim zakonima nastajanja? Da li se sadržajnoj strukturi, imanentnoj joj funkcionalnosti i konstruiranoj formi može imputirati viša simbolička i duhovna kategorija.

Postavlja se dakle temeljno pitanje: Što je umjetničko u arhitekturi? ili: »Kad arhitektura postaje i umjetnost?

»Tek nekom neuhvatljivom sposobnošću i samo katkad, i samo poneko, univerzalnu potrebu pretvara u djelatan čin, manje-više univerzalno prepoznatljiv, i to danas zovemo umjetnost« (don B. Sbutega).

Tko je podoban i odabran u nas i danas formirati kriterije prosudbe dometa suvremene sakralne arhitekture koju prožima kao i u djelima likovne umjetnosti, recentna i aktualna prisutnost sekularizma. SENSUS FIDELIUM.

Crkve postaju opsesivna tema individualne arhitektonske imaginacije i visokopostavljenih ciljeva. Tradicionalna, stilska ili tipološka izvorišta na koja bi se arhitekt mogao referirati danas su anakrona.

»Gdje nalazim zbilju prema kojoj moramo usmjeriti svoju uobrazilju kad pokušavam projektirati zgradu za neko određeno mjesto i svrhu? Vjerujem da je ključ odgovora na to pitanje u riječima mjesto i svrha ...«

»... Zbilja arhitekture je ono konkretno, ono što je postalo formom, masom i prostorom, njeno tijelo. Nema ideje osim one u stvarima« (Peter Zumthor).

Arhitekti 20. st. istražuju na području esencijalnog, skloni su eteričnosti, elementarnosti i purifikaciji, djeluju van pomoći stilskih odrednica. Graditi danas neku izmišljenu ili »dogovorenu« prošlost ili mit, nepotrebno je. Sve brzoplete metafore ili asocijacije uvijek valja eliminirati. Korištenje citata povijesti, metafora i direktnih upotreba komparativnih uzoraka podložno je intelektualnom i kreativnom filtru.

Prava otkrića nalaze se u onim skrivenim značenjima razloga nastajanja forme i strukture, koja su podsvjesno izuzetno zanimljiva i istinita, a ne moraju imati neposredni učinak u svojoj pojavnosti. To znači istraživati duboki fenomen nastanka i istraživati razloge često skrivenih uzroka. Tu se kriju izvori inspiracije koja se može odraziti novim senzibilitetom, isključivo za one arhitekture čije arhitekture impresioniraju upornošću i temeljitošću po kojima je autor spreman ići do kraja. Problem temeljitosti sigurno je pitanje imanentnog nasljeđa, odgoja i profesionalne orijentacije. Arhitekt koji nije spreman na zamračenje prije osvjetljenja nije vrijedan svoje plaće.

Rizik koji preuzima suvremena arhitektura, a s njom i svaki ozbiljni arhitekt velik je, osuđen na propast u slučaju nesigurnosti, kompromisa i kompenzacije.

Zaključimo prividnim proturječjem:

Projektirati crkvu zadatak je koji sintetizira razne predumišljaje, apsolutizira zajedništvo u tradiciji, pripadnost kontinuiranom društvenom mišljenju (znanju) i usvojenoj konvenciji o arhetipskoj (tipološkoj) formi sakralnog zdanja.

Suprotno tome, materijalizirana prisutnost vrijednog arhitektonskog rezultata pripada danas samo jednoj istini – individualnoj arhitektonskoj imaginaciji i moći, pa i u slučaju ne uvijek i odmah prihvaćenog i razumljivog posvajanja.

Dokazivanja ovih teza stvarne suvremenosti, naravno, ostaju otvorena i inspirirat će neku novu priliku za elaboriranje.

Mali pomaci su jedina i utješna alternativa. Za sve je potrebno vrijeme, jedino vrednovanje koje ne podnosi frazu.